

Niet lachen op foto's

Ingmar Heytze. (2015). *De man die ophield te bestaan*. Amsterdam: Podium. Isbn 978 90 575 9698 8, € 16,50, 52 blz.

Toen in 1990 de debuutbundel van Marieke Jonkman, *Dochters van het donker*, verscheen, wemelde het in die gedichten zozeer van mishandelde, verkrachte en murwe vrouwen, dat een recensent schreef: 'niet lezen, maar direct hulp bieden!'. Gelukkig bleek Marieke achteraf een man, en de beschreven ellende ontsproten aan zijn zwarte fantasie. En dat maakte weer een hoop goed. Want als je in je poëzie vooral je eigen ellende van je probeert af te schrijven, dan kan dat natuurlijk wel een beetje lucht geven, maar het levert zelden iets op waar je een ander een plezier mee doet. Een vriend van mij die uitgever is, kan dat beamen. Wat hij zo in de loop van een week aan dood, verdriet en levensbedreigende ziekten op zijn bureau krijgt, tart elke beschrijving. Net als het literaire niveau van die schrijfsels trouwens.

Dus als u er toevallig net aan dacht om uw gebroken been of hart poëtisch te sublimeren, neem dan een goede raad van mij aan: sprenkel er wat gedistilleerd overheen en laat ze rusten, die ambities. Want het gaat geheid mis.

Hoewel. Esther Jansma wijdde heel haar tweede bundel, *Bloem, steen* (ook 1990), en een substantieel deel van haar andere werk aan de dood van een kind. Van haar kind. En natuurlijk heeft dat een aantal sentimentele gedichten opgeleverd, zo meldde ze destijds. Maar die zijn 'uiteraard' niet opgenomen in *Bloem, steen*. En ja, natuurlijk heeft ze ernstig

getwijfeld of ze überhaupt gedichten over het dode kind moest publiceren. Maar uiteindelijk vond ze wel dat het kon. En daar had ze gelijk in.

Het lijkt of de steen stil ligt maar hij valt tegen de grond waarin zij ligt en verder valt, steeds dunner uitgespreid; dood is de aarde tot de kern omhelzen.

En wij die hier nu staan zijn langer dan ooit – hoe we ook naar beneden kijken, zinken in ons hoofd: doorleven is omhoog geslingerd worden, omgekeerd vallen, gewichtloos.

Dit is poëzie die het persoonlijke ontstijgt. In *Bloem, steen* spreekt derhalve de kunstenaar. Niet de moeder. En zo hoort dat ook.

Aan de andere kant heb je dichters, meest mannen, die het poëtische graag tot iets persoonlijks maken, en het scheppen van poëzie daarom ongegeneerd vergelijken met de geboorte van een (hun) kindje. Maar echte moeders weten wel beter: al die zelfingenomen dichters die kreunend van zelfbeklag breed het barensled uitmeten waarmee de geboorte van een gedicht gepaard ging, weten niet waar ze het over hebben. En ook poëziefhebbers die zwijmelen bij dergelijke literaire producten van Nijhoff of Achterberg, zouden eerst eens een echt kind moeten krijgen – liefst vanuit een stuitligging.

Verfrissend, want weinig voorkomend, is een derde variant: dichters,

in het echte leven net vader geworden, die de ellende die daarmee gepaard gaat in goede poëzie boekstaven. Er is immers geen leed zozeer onderschat, als de pijn van het vaderschap. Er komt een hoop nieuws in het leven van de man, maar daarmee gaat er ook veel verloren. Zoals de titel van de bundel *De man die ophield te bestaan* van Ingmar Heytze al aanduidt en wat het gedicht 'Oud en nieuw' daarbij min of meer toelicht:

Er is de hagel op het dak.
Er is de weerlicht op het veld.

Er is het vuurwerk in de straat.
Er is het wonder dat je slaapt.

Er is de tijd die is verdaan.
Er is de wereld die vergaat.

Er is de donder in mijn hart.
Er is een schaduw bij het raam.

Ik zie een vader aan een wieg,
een man die ophield te bestaan.

Vreugde en weemoed strijden om een plaatsje op de voorgrond. Want terwijl in de vrouw negen maanden lang fysiek en psychisch een moeder gegroeid is, voelt een man vooraleerst nog alleen sociale druk. Sommige 'gewone' dingen kunnen ineens niet meer, want je bent vader. En voor het eerst komt bij de jonge vader de man niet meer op de eerste plaats. Hij heeft nieuwe verantwoordelijkheden met een heel sterke nadruk op 'nieuwe'. Gloednieuw, van de ene dag op de andere.

Ingmar Heytze. Foto: Linelle Deunk | Podium

Niet dat hij geen liefde voelt voor zijn vrouw en voor zijn pasgeboren dochter. Integendeel, hij loopt ervan over. Maar of dat ook geluk is? En zo niet, wat is het dan? In het gedicht 'Geluk is een herinnering' zijn de dokters en verpleegsters net de kamer uit:

Dan kijken, niet naar je slapende dochter,
maar naar de bomen met het ekster-nest,
de wolken boven alles, hoe de wereld verder draait, of iemand er nu iets van ziet of niet.

Geluk is het compleet zijn van de dingen,
zonder woorden, omdat zelfs gemis onmisbaar is.

Geluk, als het niets anders is:
de herinnering aan elk moment
waarop je dat niet wist.

Met 'wereld' en 'gemis' in enjambementspositie wijst dit gedicht de lezer de weg. Want de wereld, waar papa tot voor kort middenin stond, draait ook zonder hem wel door, maar voor het moment (het derde enjambement) volstaat de herinnering. Het gemis maakt onherroepelijk deel uit van het geluksmoment. Waarna langzaam maar zeker de overgave volgt. Want vroeg de aanstaande vader zich vóór de geboorte nog vertwijfeld af '(...) wie weet wie later naar / de sterren springt, de redeloze aarde / redt. Wie de nieuwe Breivik baart' (blz. 27), later, in wat ik een van de mooiste gedichten uit de bundel vind, begint de nieuwgeboren vader een beetje zicht te krijgen op de nieuwe realiteit en op zijn toekomstige, diffuse rol daarin:

DOCHTER,

Langzaam begin ik te begrijpen
dat we alle drie tegelijk geboren
worden.

Je vader is niet snel met zulke dingen,
zingen kan hij ook niet goed,
gelukkig heb je nog een moeder.

Verder tast ik over alles in het duister
en bewaar mijn schaarse goede raad
voor de dag waarop je me verstaat.

Ten eerste, luister niet naar mij.
Ten tweede, lach alleen op foto's
als het echt niet anders kan.

Ten slotte: doe de dingen
waar je goed in bent en tel bij
elke schouderklop je vleugels na.

Hoezo 'lach alleen op foto's / als het echt niet anders kan'? Op het achterplat van de bundel staat een fotoportret van een, weliswaar flauwtjes maar wel zéér tevreden lachende dichter. Waarmee ik maar weer eens gesterkt ben in mijn idee dat je voor het begrijpen van een goed gedicht niet bij de dichter maar bij jezelf te rade moet gaan. Natuurlijk zijn de gedichten uit *De man die ophield te bestaan* ontsproten aan de persoonlijke ervaring van hun maker, net zoals dat 25 jaar eerder voor *Bloem, steen* van Esther Jansma gold. Met oog voor alle onderlinge verschillen, is er één ding dat beide aan Utrecht gelieerde dichters bindt: het vermogen om poëzie het persoonlijke te laten ontstijgen. Ook Heytze laat de kunstenaar spreken. En niet de vader. Het levert een bundel op die tot de beste van het jaar gerekend mag worden. ■

Jan de Jong